

КЕЙС-МЕТОД: АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано досвід Великої Британії у створенні й застосуванні кейс-матеріалів у навчальному процесі вищих навчальних закладів; виокремлено найсуттєвіші практичні напрацювання, що можуть бути впроваджені у процес професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної університетської освіти в Україні.

Ключові слова: кейс-метод, кейс-матеріали, технологія «case-study», вищі навчальні заклади Великої Британії, університетська освіта, професійна підготовка.

В статье проанализирован опыт Великобритании в создании и использовании кейс-материалов в учебном процессе высших учебных заведений; определены наиболее существенные практические наработки, которые могут быть внедрены в процесс профессиональной подготовки будущих специалистов в условиях университетского образования в Украине.

Ключевые слова: кейс-метод, кейс-материалы, технология «case-study», высшие учебные заведения Великобритании, университетское образование, профессиональная подготовка.

The article is devoted to the analyses of the experience of Great Britain in the establishment and use of the case-materials in the educational process of higher educational institutions; the most essential practical groundworks that may be introduced in the process of professional training of future specialists in the terms of modern university education in Ukraine are emphasized.

Key words: case-material, case-method, case-study technology, higher educational institutions of Great Britain, professional training, university education.

Модернізаційні процеси, що відбуваються у сфері освіти в Україні значною мірою обумовлені прагненням країни досягти високої якості освітніх послуг, забезпечити відповідність їх сучасним глобалізаційним викликам. Цим обумовлено потребу у прикладних дослідженнях, розвитку нових методів і технологій, наук про комунікацію, які сприятимуть становленню людської особистості, її свободи, активності та готовності до співпраці. В контексті цього актуалізується питання щодо вивчення і творчого застосування продуктивного досвіду прогресивних країн світу в означеному аспекті. З огляду на це, метою цієї локальної розвідки є аналіз досвіду Великої Британії у застосуванні кейс-методу, осмислення його з позицій перспектив упровадження у практику сучасної університетської освіти в Україні. Мета дослідження зумовила визначення таких завдань:

1. Проаналізувати досвід Великої Британії у створенні й застосуванні кейс-матеріалів у навчальному процесі вищих навчальних закладів.

2. Виокремити найсуттєвіші практичні напрацювання, що можуть бути впроваджені у процес професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної університетської освіти в Україні.

Передусім зазначимо, що технологія «case-study», розроблена англійськими науковцями Ф. Едейем, К. Ейтсом та М. Шевером, набула значної популярності у навчальному процесі ВНЗ Великої Британії. У вищих навчальних закладах країни існують банки типових педагогічних задач, розв'язання яких на основі кейсу сприяють набуттю нового досвіду студента у професійно-педагогічній діяльності, накопиченню професійно значущих знань, умінь та навичок.

Оскільки однією з головних особливостей роботи з «case-study» є їх широкий дисциплінарний характер, студенту слід осмислити ситуацію, яку подано у кейсі комплексно, виявити проблему і питання, що потребують рішення. Таким чином, забезпечується розвиток самостійності й ініціативності, вміння орієн-

туватися у широкому колі питань, пов'язаних з різними аспектами майбутньої професійної діяльності. Тому саме кейс-методу належить важливе місце у розв'язанні сучасних проблем професійної підготовки фахівців у Великобританії.

У ВНЗ Великої Британії широко відомими є дві моделі застосування кейс-методу: модель М. Мюнтера і модель М. Ліндерса та Дж. Ерскина [3]. Коротко їх охарактеризуємо.

Модель М. Мюнтера передбачає процес роботи над створенням кейсу на чотирьох рівнях: перший – вказівку, яка акумулює ідею майбутнього кейсу; другий – нарис, який дає відповіді на запитання: «Яку інформацію повинен включати кейс-матеріал?», «Яким має бути обсяг майбутнього кейсу?», «З чого слід розпочинати і як закінчити упорядкування кейс-матеріалу?»; третій – редагування, що розкриває відповідь на запитання: «Чи вірною є інформація у кейсі?», «Чи допомагає розв'язання проблеми (завдання), що є у кейсі, набуттю необхідної компетенції?»; четвертий – передбачає остаточне редагування тексту кейса [3].

У своїх роботах М. Норфі надає рекомендації щодо застосування 4-х рівневої моделі М. Мюнтера, які полягають у дотриманні таких настанов: 1) секрет успіху майбутнього кейсу у його простоті; 2) вживання зрозумілих і простих слів, речень допомагають уникнути, по-перше, неоднозначності тлумачення представленого матеріалу, і, по-друге, алогічності його викладу. Вчений переконаний, що першочерговим завданням у створенні кейсу є спрощення складних фраз, а не ускладнення простих. Тому сучасна практика написання кейсів має стійку тенденцію до скорочення обсягу інформаційних блоків [5].

Друга модель, запропонована М. Ліндерсом і Дж. Ерскіним [3], є, на нашу думку, ґрунтовнішою, оскільки детальніше презентує всі етапи роботи над створенням кейсу. Автори цієї моделі виокремлюють п'ять етапів означеного процесу: етап 1-й – пошук початкових умов, етап 2-й – встановлення першого контакту, етап 3-й – збір інформації, етап 4-й – процес складання кейсу, етап 5-й – прийняття рішення щодо друку.

Порівняння вищеописаних моделей свідчить, що спільним у них є дотримання вимоги щодо повноти реальності подій, що подаються.

На думку М. Гільбертона, саме об'єктивність викладення кейс-матеріалу є головною умовою, яка забезпечує успіх. Науковець рекомендує у процесі створення кейсу використовувати якомога більше цитат з текстів; надавати посилання на джерело інформації; включати численні фактичні дані (цифри, дати, імена, історичні назви тощо); дотримуватися хронології подій під час опису проблемної ситуації [4].

Розглянемо докладніше технологію використання кейс-методу у ВНЗ Великобританії.

Передусім зазначимо, що лекції, семінари, тьюторські заняття залишаються традиційними формами організації навчання у британській вищій школі. Поширені також групові види роботи, обговорення, дискусії, методичні презентації, мікрОВикладання, аналіз відеозаписів ситуацій комунікацій тощо.

Відповідно до світової практики навчання студентів у ВНЗ Великобританії популярною є лекція. Проаналізуємо досвід застосування кейс-методу у процесі лекційного викладання у вищих навчальних закладах країни.

Лекція на основі кейс-методу уможливіє реалізацію низки професійно значущих цілей навчання студентів у британській вищій школі, а саме формує у них уміння: критично сприймати і перероблювати інформацію; систематизувати набуті професійні знання, будувати їх логічно з розумінням причинно-наслідкових зв'язків певного педагогічного явища; орієнтуватися у швидкозмінних професійних ситуаціях, встановлювати причину їх появи; створювати власні прийоми навчання з опорою на набуті знання; розвивати творчий підхід до отриманої інформації; шляхом висунення ідей приймати самостійні рішення у ситуаціях, що виникають.

Учасниками створення і застосування кейсу під час лекції є студенти, тьютор, розробники кейсу. Так, студент, який працює у команді, у процесі роботи з кейсом є активним суб'єктом пізнання. Тьютор організовує й моделює дискусію, допомагає студентам відповідати на запитання тощо. Це сприяє реалізації мети лекції, спонукає студентів до глибокого розуміння своєї професії, усвідомлення ними прихованого, на перший погляд, смислу навчання у ВНЗ як проєкції майбутньої професійної діяльності фахівця.

Життєвий цикл кейсу у студентській аудиторії включає наступні традиційні етапи: «пер-

ші кроки», «становлення», «зрілість», «старіння». Як свідчить практика, кейс-матеріал можна активно використовувати два-три роки. При цьому слід урахувати мотиваційну й змістову складові кейс-методу, що спрямовані на процес засвоєння знань у їх діяльнісному вимірі, набуття професійних компетенцій.

Слід зазначити, що у процесі створення й застосування кейс-методу викладач виконує нову, важливу для навчального процесу роль організатора самостійної пізнавальної, дослідницької, творчої діяльності студентів. Він допомагає студентам самостійно здобувати необхідні знання, критично осмислювати отриману інформацію, робити висновки, обґрунтовувати їх, оперувати необхідною аргументацією, вирішувати проблеми, які виникають. Самостійна робота над проблемою стає абсолютно звичним і пріоритетним видом діяльності. При цьому важливим аспектом самостійної роботи є розвиток у студентів навичок творчості, пізнавальної активності, самостійності та системності мислення для необхідності успішного вирішення життєвих і професійних завдань та ситуацій.

Як теоретично значущими для реалізації завдань цього локального дослідження з питань становлення й розвитку кейс-методу, відзначимо важливість у створенні й застосуванні означеного методу ситуаційних завдань, ситуаційних вправ; аналізу конкретних ситуацій; методу «інциденту»; ігрового проектування; методу ситуаційно-рольових ігор; методу дискусії тощо [1]. Схарактеризуємо ті, що набули визнання й широкого застосування у ВНЗ Великобританії.

Так, одним з найбільш поширених методів ситуаційного аналізу у Великобританії є традиційний аналіз ситуацій класичного типу, глибоке і деталізоване дослідження реальної чи імітованої ситуації.

Відомо, що за основними закономірностями процес засвоєння інформації передбачає рішення нових ситуаційних завдань. Однією з головних умов управління навчанням і, водночас, одним із чинників, що забезпечує розвиток мислення студента, є вибір завдань, які містять проблемні ситуації, активізують розумову діяльність тих, хто вчиться. У процесі розв'язання ситуаційних завдань виникає когнітивно-поведінковий дисонанс: усвідом-

лення студентом того, що для рішення завдання він має недостатній обсяг знань і засвоєних способів дії. Таким чином, у студента виникає мотивація до пошуку нової навчальної інформації, її опанування.

Особливу роль в організації ефективного навчального процесу у ВНЗ Великої Британії мають ситуаційні завдання із реальної професійної практики. Аналізуючи їх, студенти засвоюють принципи, закономірності, правила, процедури, засоби і сучасні технології, розвивають навички прийняття рішень. Практичні ситуаційні завдання можуть охопити широке коло проблем, з якими може зіткнутися майбутній фахівець у професійній діяльності.

Типовою для застосування методу ситуаційних завдань у ВНЗ Великобританії є робота у малих групах (чи великих, але поділених на малі). Так, свою ефективність довели тренінги рішення проблем (problem-solving) і прийняття рішень (decision-making), обговорення ситуаційних проблем.

Ще одним розповсюдженим варіантом кейс-технології у вищій школі Великої Британії є метод ситуативних рольових ігор. Їх теоретичним підґрунтям є тлумачення кейс-методу як ділової гри в мініатюрі, оскільки він поєднує професійну діяльність з ігровою. У цьому контексті зазначимо, що автор теорії ролей Дж. Морено вказував на специфічність семантичного значення поняття «роль»: від латин. «rotula» – невеличке колесо або кругла колода. Прототипом ситуаційно-рольових ігор є імпровізовані драматичні ігри за заданою темою, розроблені науковцем.

Нині у британських університетах рольові ігри як різновид інтерактивного навчання, застосовуються з метою формування у студентів умінь прийняття рішення в конкретній ситуації, навичок поведінки у великих й малих групах, конструктивної взаємодії, управління конфліктами, що сприяє адекватному сприйняттю себе та інших учасників ділової ситуації.

У навчальному процесі ВНЗ Великобританії для рольових ігор створюються штучні умови, а ролі виконують лише частина студентів, решта є спостерігачами, беруть участь в аналізі гри «акторів», самої ситуації. Як і при застосуванні кейс-методу, при проведенні першої рольової гри викладач знайомить студентів із сутністю та особливостями даного методу та

навчальною ситуацією. У рольовій грі визначаються тільки сюжет та ролі. Викладач не повинен ставити жорстких меж, які можуть завадити виконавцю зіграти власне бачення ситуації. Викладач має проінструктувати тих, хто спостерігає за грою, визначити їм задачі. Студенти записують позитивні та негативні дії кожного виконавця в конспект й беруть участь в аналізі та обговоренні спільної дії. Рольові ігри мають найбільшу затребуваність у професійній підготовці педагогів, фахівців з соціальної комунікації, бо дають змогу розглядати у навчальному процесі різноманітні ситуації спілкування.

Чільне місце у застосуванні кейсів у британській вищій школі мають ситуативні вправи на прийняття рішення. Такий вид вправ розвиває критичне мислення та спонукає студентів до аналізу проблеми та пошуку її оптимального вирішення, презентації результатів цього пошуку. Ситуативні вправи використовують під час «мікрвикладання», яке проводиться найчастіше на практичних заняттях з навчальних дисциплін, що готують студентів до різних видів комунікації. Мікрвикладання є різновидом рольової гри і спрямоване на досягнення конкретної мети: відпрацювання навичок спілкування, демонстрації різних методів суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

У закладах вищої освіти Великобританії процес мікрвикладання починається з ознайомлення студентів з переліком умінь, які мають формуватися (розвиватися) у процесі означеної дії. Так, наприклад, у процесі підготовки вчителів початкової школи Університету Де Монтфорт (педагогічний факультет м. Бедфорд) використовуються навчальні ситуації на початковому етапі професійної підготовки [6, с. 57 – 58].

У Манчестерському університеті типовими є пояснювальні кейси, описові або розповідні кейси, міні кейси, навчальні (керовані) кейси, одиничні кейси та питальні (тестові кейси). У цьому вищому навчальному закладі технологія створення кейсу має кілька етапів: I етап – попередня робота викладача; II етап – підготовка студентів до роботи з кейсом; III етап – написання кейсів та планування основних етапів заняття; IV етап – оцінювання студентів.

У Кентерберійському університеті поширеними є мікроуроки [7, с. 39 – 40], на яких використовують відеозаписи (медіа-кейси). Вони

дають змогу студентам декілька разів проглянути той чи інший фрагмент уроку з метою більш поглибленого проникнення в його творчий задум, формують здатності (компетенції) аналізувати урок; бачити помилки, критично осмислювати їх; вносити конструктивні зміни у методикку комунікативної взаємодії на уроці тощо. Сутність даної технології у тому, що навчальний матеріал пропонується у вигляді невеликих проблем (мікроситуацій), а знання й уміння студенти набувають у результаті спільної активної дослідницької і творчої діяльності під час розроблення й прийняття оптимального рішення. Головною метою даної технології є активізація студентів, що ефективно впливає на рівень їх професійної підготовки, стимулює професійний інтерес до набуття знань і компетенцій. Ціннісною стороною цієї форми навчання є розвиток у студента впевненості у собі, освоєння інформаційно-комунікаційних технологій, які допоможуть у реальних ситуаціях комунікативної взаємодії.

У британських університетах під час застосування методу ситуаційної вправи надається велика увага як індивідуальному, так і груповому підходу, який є дуже поширеною формою навчальної роботи і має низку переваг. Так, груповий метод аналізу кейсів є найбільш доступною інтеракцією в умовах навчального процесу. Цінність його у спрямованості на засвоєння не лише знань майбутнього фахівця, але й на формування нових психологічних якостей його особистості.

Для розв'язання завдань дослідження доцільно стисло охарактеризувати технології навчання у співпраці на основі кейс-методу, які у ВНЗ Великобританії є досить затребуваними. Це, передусім, навчання у команді (StudentTeamLearning, STL), навчання у співпраці (CooperativeLearning, CL), технологія «Навчаємося разом» (LearningTogether, Lt), дослідницька робота студентів у групах.

Слід зазначити, що навчання у співробітництві (cooperative learning), навчання у малих групах (4-5 чоловік з різним рівнем знань) є важливим елементом прагматичного підходу до освіти у філософії Дж. Дьюї. Перші описи цього методу з'явилися у кінці 1970-х – початку 1980-х років у різних країнах світу (Великобританія, Західна Німеччина, Нідерланди та ін.). В Європі таке навчання більшою мірою

асоціюється з кейс-технологією, з організацією дискусій щодо педагогічних ситуацій.

Навчання у співпраці в англійській педагогіці розглядається як найуспішніша альтернатива традиційним методам, оскільки воно найповніше втілює ідеї суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Окрім цього, важливим є ефект соціалізації, формування комунікативних умінь у студентів, адже головна ідея навчання у співпраці – вчитися разом, а не щось виконувати разом. У роботах англійських науковців (М. Аберкромбі, Е. Ричардсона, Л. Стенхуса, К. Саттон та інших) зазначається, що саме співпраця, а не змагання є в основі навчання у групі. Слід пам'ятати, що важливим є дотримання умови: ті, хто працюють з кейсом, самі мають прагнути отримати навчальну інформацію. Особливо ефективною у випадках, коли необхідно швидко віднайти способи розв'язання певної проблеми, є групова взаємодія на основі кейсу – «велике коло». Кожна група (коло) отримує кейс із описом ситуації, сформульованими завданнями, вирішити які потрібно протягом 10 хвилин. Проте висувається вимога: не вся група спільно вирішує проблему, а кожний учасник кола намагається вирішити її індивідуально. Для цього кожен учасник діє записує пропозиції, які група вислуховує і визначається шляхом голосування щодо кожного пункту кейса: чи варто включити цей пункт до загального рішення проблеми чи ні?

Викладене дає підстави для здійснення деяких теоретичних узагальнень.

На нашу думку, досвід ВНЗ Великобританії щодо створення й застосування кейс-методу в умовах сучасної університетської освіти в Україні є надзвичайно актуальним. Провідні ідеї, які притаманні різним варіаціям застосування кейс-методу у вищій освіті Великобританії, – спільність мети і завдань, індивідуальна відповідальність і рівні можливості для досягнення успіху є концептуально прийнятними у практиці професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах України.

Вважаємо, що перспективність застосування кейс-методу у практиці вітчизняної університетської освіти полягає у створенні медіа-кейсів для лекційних, семінарських й тренінгових занять з тих навчальних дисциплін, предметне поле яких охоплює проблеми

педагогічної і соціальної комунікації. Відеоматеріали з різними ситуаціями професійного спілкування можуть бути використані й під час навчально-виробничої практики студентів, розробки творчих проектів, виконання завдань для самостійної роботи, здійсненні контрольних заходів тощо.

Теоретичний і прикладний інтерес мають порівняльні дослідження різновидів методики застосування кейсів у ВНЗ Великобританії та України, аналіз діалектичного взаємозв'язку понять методики «case-study», що визначені як майбутні наукові розвідки автора.

Література

1. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. д-ра социологических наук, проф. Сурмина Ю.П. – Киев : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
2. Abercrombie M. L. J. Aims and Techniques of Group Teaching / Abercrombie M. L. J. – Lnd. : SRHE, 1971. – 96 p.
3. Erscine J. A., Leenders M. R. Case Research: The Case Writing Process. – Ontario: School of Business Administration the University of Western Ontario, 1989. – 156 pp.
4. Guillbertone M. The Contribution of the Futures Perspective to Management: A Case Study. // Educational Planning, 2000, 2(3), 21 – 34.
5. Norfy M. Cases in strategic management. – Chicago: Irwin, 1997. – various pagings.
6. University courses in education in the UK open to students from overseas. Overseas Compendium 2005 – 2006. – The Universities Council for the Education of Teachers, – London. – 257 p.
7. Vaniscotte F. Teacher and Mobility / Maurice Galton, Bob Moon (eds.) / Handbook of Teacher Training in Europe. Issues and Trends. – London: David Fulton Publishers, 1994. – P. 165 – 177.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2012